
РУДА Н.Л.,
кандидат психологічних наук,
доцент,
Миколаївський національний
університет,
м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ ВИНИКНЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

У статті проаналізовано результати експериментального дослідження соціально-психологічних настановлень особистості на етапі виникнення мотивації політичного лідерства. З метою визначення специфіки усвідомлених та неусвідомлених настановлень застосовано модифікований варіант проєктивного методу «Незакінчені речення» та контент-аналіз. Встановлено, що студенти з потенціалом до політичного лідерства насамперед зорієнтовані на неформальну, психологічну, складову влади. Влада для них є інструментальною цінністю. На етапі виникнення первинної мотивації політичного лідерства, частка молодих людей вірить в можливість докорінних змін, та сприймають себе як можливих суб'єктів таких змін. Критичні соціально-політичні ситуації – революційного чи військового характеру – набувають для них особистісного значення та активізують перехід від потенціальної до реальної політичної активності.

Ключові слова: *настановлення особистості, виникнення мотивації політичного лідерства, потенціал до політичного лідерства, усвідомлені та неусвідомлені мотиви, політична активність, політична соціалізація.*

В статті проаналізовані результати експериментального дослідження соціально-психологічних установок личности на этапе возникновения мотивации политического лидерства. С целью определения специфики осознанных и неосознанных установок применен модифицированный вариант проективного метода «Незаконченные предложения» и контент-анализ. Установлено, что студенты с потенциалом политического лидерства ориентированы на неформальный, психологический,

компонент власти. Власть для них является инструментальной ценностью. На этапе возникновения первичной мотивации политического лидерства, часть молодых людей верит в возможность радикальных перемен, и воспринимают себя как возможных субъектов таких изменений. Критические социально-политические ситуации – революционного или военного характера – имеют для них личностный смысл и активизируют переход от потенциальной к реальной политической активности.

Ключевые слова: установка личности, возникновение мотивации политического лидерства, потенциал к политическому лидерству, осознанные и неосознанные мотивы, политическая активность, политическая социализация.

The article analyzes the results of an experimental study on the socio-psychological attitudes of a person at a stage of political leadership motivation. To determine the specificity of conscious and unconscious units a modified version of the projective method "Incomplete sentences" and content analysis were used. It was defined that students with potential political leadership focused on informal psychological component of power. Power for them is an instrumental value. At the stage of the primary motivations of the political leadership some young people believe in the possibility of radical change, and perceive themselves as potential subjects of such changes. Critical socio-political situation – revolutionary or military – have a personal meaning for them, and stimulate the transition from potential to actual political activity.

Key words: setting individual, appearance of motivation of political leadership, the potential for political leadership, conscious and unconscious motivations, political activism, political socialization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трансформаційні процеси у соціально-політичній сфері країни та її інтеграція у європейський простір загострюють запит на нову генерацію молодих лідерів, які здатні дати відповідь на складні запитання сьогодення. Саме молодь – це резерв, здатний реалізувати нову якість керівництва та творчі стратегічні рішення важливих для суспільства проблем.

Утвердження української державності вимагає нових підходів до процесів формування політичної зрілості молоді, адже її політична соціалізація

протікає в умовах соціально-політичної нестабільності. Протиріччя та конфлікти перехідного стану українського суспільства, поширення нових політичних цінностей створюють реальну загрозу для світогляду молоді людини. Тому актуальними є дослідження соціально-політичних настановлень сучасної молоді, яка має певний потенціал до політичного лідерства. Адже цілком можливо, що саме вона буде визначати вектор політичного майбутнього нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної про-

блеми, котрим присвячується запропонована стаття. Виникнення мотивації політичного лідерства закономірно пов'язано переважно з юнацьким – молодим віком. Юнацький вік може стати вирішальним у формуванні політичної свідомості та подальшої активності суб'єкта, бо політична соціалізація на цьому етапі характеризується високим рівнем інтенсивності. Події, які переживає і осмислює молода людина в цьому віці, стають базовими детермінантами ціннісних диспозицій та настановлень, які можуть впливати на формування особистісних чинників схильності до участі у політиці. Мотивація стати лідером (політичним лідером зокрема) осмислюється і вперше серйозно формується саме у цей віковий період, і часто виступає як характерна риса становлення особистості на цьому віковому етапі.

Незважаючи на достатню кількість наукових праць, спрямованих на дослідження мотивації політичної активності молоді [1; 3; 4; 5; 6; 7], слід констатувати інформаційний вакуум щодо вивчення особливостей мотиваційної сфери молоді, яка має потенціал до політичного лідерства.

Формулювання мети статті: експериментально дослідити соціально-політичні настановлення особистості на етапі виникнення мотивації політичного лідерства.

У дослідженні взяли участь студенти 3-4 курсів гуманітарного факультету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Логіка експериментального дослідження вимагала аналізу експериментальних даних у три етапи.

На першому етапі було проаналізовано результати за «Мультифакторним опитувальником лідерства» (Bass B., Avolio B.) [2]. Згідно отриманих даних, 48 % досліджуваних виявили високий рівень схильності до лідерства. Інші 52 % студентів можна віднести до тих, хто на середньому рівні виявляє лідерський потенціал (46 %) або не має

такого потенціалу взагалі (6 %).

На другому етапі розглянуто результати, отримані за авторською анкетой «Політичні інтереси молоді». Перша шкала спрямована на визначення загального ступеню інтересу сучасної молоді до політики. За результатами обробки даних по цій шкалі, було сформовано дві групи студентів для подальшого експерименту. До І групи увійшли ті студенти, які за тестом «Мультифакторний опитувальник лідерства» мають високий лідерський потенціал та одночасно за першою шкалою анкети «Політичні інтереси молоді» виявляють надзвичайний інтерес до політики. Загалом таких студентів виявилось 29 % серед усіх досліджуваних. Таку групу студентів ми відносимо до «потенційних політичних лідерів» – адже в них наявний лідерський потенціал та зафіксовано надзвичайну зацікавленість політичним життям і чутливість до політичних проблем. Водночас до ІІ групи були включені всі інші студенти: ті, які не мають високого лідерського потенціалу, або ті, що не виявляють інтересу до політики (71 % досліджених студентів).

Слід зазначити, що у цей віковий період мотивація політичного лідерства виявляє себе радше як мрія про лідерство, ніж як безпосередня реалізація лідерської діяльності. Незважаючи на це, даний період є дуже важливим для формування як самого політичного лідерства, так і його мотивації. Людина подумки «приміряє» до себе роль політичного лідера. Можливості виявлення і реалізації свого лідерського потенціалу в політичній діяльності для юної людини є досить обмеженими. Тим не менше сама мотивація політичного лідерства не тільки присутня, а може бути навіть яскраво вираженою.

Саме на з'ясування специфіки усвідомлених та неусвідомлених настановлень у мотивації політичного лідерства сучасної молоді був спрямований третій етап дослідження. Сту-

дентам пропонувався модифікований згідно нашим завданням проєктивний метод «Незакінчені речення», який ґрунтується на положенні про те, що відповідаючи на невизначений та неоднозначний стимул, індивід дає інформацію, що стосується його особистості (зокрема стосовно мотивації політичного лідерства). Застосування контент-аналізу дало змогу виокремити певні категорії мотивів у відповідях досліджуваних студентів. З метою встановлення статистично значущих відмінностей використовувався критерій Фішера.

Категоризація відповідей на запитання «Якби я став президентом України, найголовніше для мене було б...» показала наявність таких категорій як «стабільність та мир у країні», «довіра народу», «запровадження російської мови», «зовнішня політика, незалежність країни», «працевлаштування молоді», «реформування освіти та системи охорони здоров'я», «вияв поваги до народу», «економічне благополуччя народу, його соціальна захищеність», «справедливість та закон».

Пріоритетними завданнями для себе як уявного політичного лідера студенти I групи вбачають насамперед у забезпеченні «економічного благополуччя народу, його соціальної захищеності» (44 % досліджуваних). На другому місці – «стабільність та мир у країні» (33 % студентів) та взаємопов'язана з нею категорія «зовнішня політика країни» (33 % студентів). Для студентів II групи домінантним завданням є «стабільність та мир у країні» (41 %), на другому місці – «економічне благополуччя народу, його соціальна захищеність» (33 %). Також важливою для них виявилися категорії «справедливість та закон» (23 %), «довіра народу» (18 %) та «зовнішня політика» (18 %). Усі інші категорії виявилися у двох вибірках несуттєво. Отже, суттєвих відмінностей у баченні пріоритетних завдань уявного політичного лідера між двома досліджуваними вибірками не встановлено.

Друге речення було сформовано таким чином : «Політичний лідер має враховувати інтереси свого народу оскільки...». Серед усвідомлених та неусвідомлених мотивів орієнтації на думку народу, було виділено такі категорії відповідей «політичний лідер – є представником народу у владі», «політичний лідер несе відповідальність за свій народ», «збереження влади, страх розчарувати народ», «орієнтація на позитивні зміни в житті народу», «розуміння проблем народу», «народ – це найголовніше», «виправдати довіру народу».

У I групі досліджуваних – серед молоді з потенціалом до політичного лідерства – найвагомішою виявилася категорія «виправдати довіру народу» (56 % студентів), тоді як у II групі таких відповідей спостерігалось лише у 14 % досліджуваних ($\varphi = 2,3, p \leq 0,01$). Також суттєві відмінності, але вже на користь студентів з II групи, зафіксовано за категорією «політичний лідер – є представником народу у владі» (у I групі – 0 %, у II групі – 22 %, $\varphi = 2,5, p \leq 0,01$). Отже студенти, в яких не виявлено потенціалу до політичного лідерства, насамперед вбачають у політичній поведінці політичного лідера формальну, владну, складову: лідер має виконати свої обов'язки перед народом.. А студенти з I групи більше зорієнтовані на неформальну, психологічну, складову влади: згідно їхніх уявлень, лідер насамперед має зберегти довіру та авторитет у свого електорату.

У період раннього юнацтва у молоді яскраво виявляється потреба у самореалізації, з'ясуванні змісту життя. Важливою і характерною особливістю етапу виникнення мотивації політичного лідерства є її виражене ціннісно-ідеологічне забарвлення. При орієнтації на політичне лідерство це означає високу суб'єктивну значущість місії політика. Людина приступає до реалізації свого життєвого задуму, вона повна сил і енергії, бажання здійснити свої цілі і досягти ідеалу: забезпечити мир та стабільність, економічно та со-

ціально захистити свій народ, спираючись на довіру та авторитет.

Однаково ваговою у двох вибірках виявилася категорія «збереження влади, страх розчарувати народ» (у І групі – 22 %, у ІІ групі – 27 %), що є свідченням того, що мотивація уникнення невдачі також притаманна уявленням молоді про політичне лідерство.

Аналіз уявлень про найкращого політичного лідера засвідчив, що такий ідеал у більшості досліджуваних студентів обох груп або відсутній взагалі, або недостатньо чітко обґрунтований. Також слід зазначити наявність чималої кількості політичних ілюзій та ідеалізацій, які стосуються окремих політичних постатей (І. Сталін, А. Гітлер).

Наступне речення було спрямовано на з'ясування засад, якими має керуватися політичний лідер. Зауважимо, що між відповідями молоді з наявним потенціалом до політичного лідерства та молоді, яка такого потенціалу не має, суттєвих відмінностей не встановлено. Всі відповіді були розподілені за категоріями «рішуче», «помірковано», «законно», «в інтересах народу», «послідовно», «враховуючи думку народу», «відповідально». Домінантною в обох вибірках виявилася категорія ««в інтересах народу» (33 % та 36 %). Значущими є також категорії «рішуче» (22 % та 23 %), «помірковано» (11% та 36 %).

Статистично значущі відмінності виявилися між групами студентів за твердженням «Коли я починаю міркувати про необхідність повністю змінити світовий устрій, я...». Тут виокремлено такі категорії як «інтернальний локус-контролю», «екстернальний локус-контролю», «песимізм», «оптимізм». Аналіз отриманих експериментальних даних засвідчує, що настановлення студентів з потенціалом до політичного лідерства стосовно можливості зміни світового устрою характеризуються насамперед «інтернальним локус-контролем» (у І групі – 44 %, у ІІ групі – 9 %, $\varphi = 2,28, p \leq 0,01$) та «оптиміз-

мом» (у І групі – 22 %, у ІІ групі – 14 %). Отже, на етапі виникнення первинної мотивації політичного лідерства, частка молодих людей вірить в можливість докорінних змін, та сприймають себе як можливих суб'єктів таких змін. Така мотивація є відбитком юнацького максималізму у постановці цілей (і політичних цілей зокрема);

У твердженні «Якби в моєму місті знов збирали Майдан, я би...» було виділено такі категорії відповідей: «взяв би участь», «не брав би участь», «розігнав би», «сам би і зібрав». Слід зауважити, що лише третина студентів І групи (33 %) та чверть студентів ІІ групи виявили мотивацію до участі у такому заході. Можна констатувати, що власне політична активність потенційного політичного лідера на цьому етапі становлення мотивації є здебільшого нерегулярною. Вона пов'язана, як правило, з організацією і проведенням окремих політичних акцій тими чи іншими політичними силами, до яких залучають молодь.

Разом з тим, серед студентів з лідерським потенціалом зафіксовано й відповіді з категорії «сам би і зібрав» (22 %), що є свідченням вияву готовності до політичної активності та героїзму. У другій групі таких відповідей не було. Статистично значущі відмінності виявилися у категорії «не брав би участь» (у І групі – 22 %, у ІІ групі – 56 %, $\varphi = 1,74, p \leq 0,05$) – отже молодь без потенціалу до політичного лідерства виявилася більш категоричною у цьому питанні.

Наступне твердження було сформульовано таким чином «Боронити Україну від зовнішнього ворога...». Категорії відповідей можна розподілити на дві підгрупи: 1) часова перспектива (категорія «негайно») та 2) суб'єкт дії (категорії «влада», «армія», «кожен громадянин і я в тому числі»). Категорії «негайно», «влада» та «армія» зафіксовано на достатньому рівні в обох вибірках. Тоді як категорія «кожен громадянин і я в тому числі» більше представлена у відповідях студентів із

лідерським потенціалом (у I групі – 33 %, у II групі – 5 %, $\phi = 2,025, p \leq 0,05$).

Отже, можна констатувати, що ситуації революційного чи військового характеру у власному місті або країні є каталізатором прояву молоддю з потенціалом до політичного лідерства героїчної поведінки в ході гострої політичної боротьби.

Аналіз психологічних умов активного включення молоді у політику дав змогу констатувати наступне. Суттєва кількість студентів з потенціалом до політичного лідерства відповіли, що це можливо (56 %). Серед студентів II групи майже така сама кількість досліджуваних (41 %) взагалі не розглядають таку перспективу. Відмінності між вибірками встановлено і за мотивацією залучення студентів до політичної діяльності. Молодь I групи мотивована насамперед тим, що «може принести користь», отже її мотивацію політичної діяльності можна позначити як «інструментальну». Тоді як молодь II групи переважно зазначала, що піде у політику, «якщо політика буде чесною» – отже політику ця категорія студентів розглядає як кінцеву мету політичної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. На підставі проведеного контент-аналізу отриманих експериментальних даних можна констатувати наступне. Студенти з потенціалом до політичного лідерства насамперед зорієнтовані на неформальну, психологічну, складову влади: згідно їхніх уявлень, лідер передусім має зберегти довіру та авторитет у свого електорату. Влада для них є інструментальною цінністю. Пріоритетними завданнями для себе як уявного політичного лідера такі студенти вбачають на-

самперед «забезпечення економічного благополуччя народу, його соціальної захищеності», «стабільності та миру у країні» та «налагодження зовнішньої політики країни». З'ясування засад, на які має спиратися політичний лідер, показало домінування категорій «в інтересах народу», «рішуче» та «помірено».

Семантичний аналіз тексту показав, що у молоді на етапі виникнення мотивації до політичного лідерства провідними якостями ідеального лідера є розумність та рішучість. Також слід зазначити наявність чималої кількості політичних ілюзій та ідеалізацій (які стосуються окремих політичних постатей).

Настановлення студентів з потенціалом до політичного лідерства стосовно можливості зміни світового устрою характеризуються насамперед «інтернальним локус-контролем» та «оптимізмом». Отже, на етапі виникнення первинної мотивації політичного лідерства, частка молодих людей вірить в можливість докорінних змін, та сприймають себе як можливих суб'єктів таких змін. Така мотивація є відбитком юнацького максималізму у постановці цілей (і політичних цілей зокрема).

Слід зазначити, що власне політична активність потенційного політичного лідера на цьому етапі становлення мотивації є здебільшого нерегулярною. Така мотивація характеризується нестійкістю та неусвідомленістю. Але відповіді студентів цієї вибірки засвідчили, що критичні соціально-політичні ситуації – революційного чи військового характеру – набувають для них особистісного значення та можуть стати каталізатором прояву молоддю з потенціалом до політичного лідерства героїчної поведінки в ході гострої політичної боротьби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоконь І. Політичні події кінця 2004 року і соціально-політичні настановлення молоді / І. Білоконь // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 21-31.

2. Бендас Т.В. *Психология лидерства: Учебное пособие* / Т.В. Бендас – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
3. Лісневська А. О. *Психологічні чинники політичної активності молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.11* / Лісневська А. О. ; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К., 2010. – 20 с.
4. Петрунько О. В. *Мотиви відчуження сучасної молоді від активної політичної діяльності* / О.В. Петрунько // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. – С. 98-101.
5. *Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування : монографія* / ред.: І.В. Жадан; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К.: Пед. думка, 2007. – 218 с.
6. Татенко В.О. *Лідер ХХІ / LIDER XXI. Соціально психологічні студії* / В.О. Татенко. – К.: Видав. дім “Корпорація”, 2004. – 198 с.
7. Циганенко Г. *Чинники схильності молоді до участі в політичних організаціях* / Г. Циганенко // Соц. психологія. – 2007. – № 3. – С. 47-57.